



ISSN  
2547-989X

Sinop Üniversitesi  
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (2):149-160

Geliş Tarihi: 15.10.2019

Kabul Tarihi: 12.12.2019

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.633521>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

## NASYONOLOJİ YAHUT ULUSBİLİM: BİR GİRİŞ DENEMESİ\*

**Mürsel BAYRAM\***

### Öz

Modern döneme has bir olgu veya soyutlama olarak görülen ulus, başta siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler olmak üzere, bütün sosyal bilimlerin ilgi alanına giren bir kavramdır. Sosyal bilimler alanında insan toplumlarını inceleyen antropoloji ve sosyoloji gibi önemli bilim dalları oluşmuş, ancak ulusları inceleyen müstakil bir disiplin teşekkül etmemiştir. Bu çalışmada ulus olgusunu inceleyecek bir *nasyonolojinin* neyi nasıl araştırması gerektiği ele alınmıştır. Çalışmada ulus, “içte benzeşme, dıştan farklılaşma mantığına dayanan büyük insan topluluğu” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım doğrultusunda, kısaca ulus olgusunun etimolojisi ve niteliği analiz edildikten sonra, *nasyonoloji* disiplini altında hangi alt dalların oluşturulabileceği ve bu alt dalların neleri araştırabileceği tartışılmıştır. Metodolojik olarak temellendirildiği takdirde *nasyonolojinin* diğer sosyal bilimlere ciddi katkılar sağlayabileceği ve *ulusbilim* olarak tescillenebileceği belirtilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Bilim tarihi, Ulus, Nasyonoloji, Boczkowski, Primordiyalizm.

\* Bu çalışma; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı'nın 15-17 Kasım 2017 tarihleri arasında Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'nde düzenlediği Türkiye'de Bilgi Üretimi ve Bilim Politikaları Uluslararası Sempozyumu'nda sunulan “Yeni Bir Disiplin Olarak Nasyonolojinin İmkânı” başlıklı bildirinin genişletilip revize edilmiş halidir.

\* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Ün., Doğu ve Afrika Araştırmaları Enstitüsü Afrika Çalışmaları Ana Bilim Dalı, [mursel.bayram@asbu.edu.tr](mailto:mursel.bayram@asbu.edu.tr), <https://orcid.org/0000-0002-1183-0515>

## **Nationology or the Science of Nation: An Attempt at Introduction**

### **Abstract**

Nation is a phenomenon or conception widely regarded as peculiar to the modern age. It is of interest to all social sciences, mainly political science and international relations. There are remarkable social sciences like anthropology and sociology on human societies, but there has not been any independent science to study the phenomenon of nation. This paper aims to analyse what may be studied under nationology. In the paper, we define nation as “a large group of people based on internal assimilation and external differentiation”. After briefly analyzing the etymology and quality of nation, we discuss the possible sub-branches of nationology and what could be investigated under those branches. We argue that nationology can significantly contribute to other social sciences and be registered as a “science of nation” if grounded well methodologically.

**Keywords:** History of science, Nation, Nationology, Boczkowski, Primordialism.

### **Giriş**

Antropoloji ve sosyoloji gibi sosyal bilimler kümülatif biçimde gelişerek popülerleşebilirken bazı sosyal bilim denemeleri tam tersine bilimsel mecranın dışına itilmiştir. Örneğin, on sekizinci yüzyıl sonlarında, ideolojiyi objektif bir “düşünce bilimi” olarak tasarlayan Fransız entelektüel Destutt de Tracy (1801), ideolojinin gelecekte biyoloji gibi istikrarlı bir bilim dalı olacağını iddia etmiş, ancak ortaya attığı terim manipüle edilerek bugünkü anlamına evrilmiştir. Bazı bilim dalı önerileri ise araştırma konusu olarak belirledikleri olguyu net olarak tanımlayamadıkları için özgün ve sınırları belli bir disiplin kimlik kazanamayıp daha emekleme safhalarında ciddi bir varoluş kriziyle karşı karşıya kalmışlardır. Bunlardan biri de, ulus anlamındaki *nation* ile bilim dalı anlamındaki *logia* kelimelerinin birleşiminden türetilen nasyonolojidir.

Konuyla ilgili bir elin parmağını geçmeyen çalışma sayısı, nasyonolojinin henüz bilimsel olarak temellendirilemediğine işaret etmektedir. Bu çalışmada, sözü edilen soruna değinildikten sonra, nasyonolojinin araştırma konusunun netleştirilmesi ve alt dallarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ontolojik, epistemolojik ve metodolojik olarak temellendirildiği takdirde nasyonolojinin diğer sosyal bilimlere ciddi katkılar sağlayabileceği ve *ulusbilim* olarak tescillenebileceği belirtilmiştir.

### 1. Nasyonoloji Literatürü

Ulus ve ulusçuluk üzerine çok sayıda çalışma (Gellner, 1992; Gat ve Jakobson, 2019) olmasına rağmen, ulus olgusunu nasyonoloji adı altında bağımsız olarak inceleyen çalışma sayısı hayli sınırlıdır. Nasyonoloji konusundaki öncü çalışmalar, Polonyalı sosyolog ve siyaset bilimci Hipolit Olgerd Boczkowski (1915 ve 1936) tarafından yapılmıştır. Çekoslavakya'nın ilk Cumhurbaşkanı Tomáš Masaryk'in öğrencisi olan Boczkowski, özellikle Çarlık Rusyası'ndaki milliyetçi hareketleri incelemiştir. 1915 yılında yayınladığı *Ukrajina a Ukrajinská Otázka* adlı eserde Rusya'nın Ukrayna sorununu ele alıp Ukrayna'nın etnografik haritasını çıkarmayı amaçlamıştır. İlk baskısı 1936'da yapılan nasyonolojiye giriş denemesi niteliğindeki *Grundlagen des Nationalproblems: Einführung in die Natiologie* adlı eserinde Boczkowski yine ulusal problemlerin temellerine değinmiştir. "Nasyonoloji" yerine "nasyonoloji" (*natiologie*) ifadesini kullanan Boczkowski, uluslaşma stratejilerini ön plana çıkararak Ukrayna gibi Rus nüfuzunu benimsemeyen yerlerde milliyetçi uyanışa kaynaklık etmiştir. Bu anlamda Boczkowski'nin nasyonoloji disiplini anti-Rus milliyetçilikler üzerinden temellendirmeye çalışan bir ideolog olduğu söylenebilir (Matkowski, 2016).

Nasyonoloji, ilk etapta ulusların kültürünü ortaya çıkarmayı amaçlayan bir bilim gibi görüldüğü için objektif temeller üzerinde inşa edilememiştir. Örneğin Kanadalı senatör Alexander Simpson, 1960'lı yıllarda Alberta Üniversitesi'nde bir Nasyonoloji Kürsüsü kurmuş, ancak burada Kanada kültürü üzerine yılda bir ders/konferans vermenin ötesinde kapsamlı bir akademik faaliyet icra edilmemiştir (Rohmer,

2003: 106). Buna benzer az sayıdaki nasyonoloji denemeleri de ortaya çıktığı ülkenin kültürüne has bir faaliyet alanı olarak kalmıştır.

Kudüs İbranî Üniversitesi öğretim üyesi Yoash Meisler, 1992’de nasyonolojinin neden başarılı bir disiplin olmadığını inceleyen bir makale kaleme almıştır. Meisler’e (1992: 629-645) göre nasyonoloji, milliyete dair objektif faktörler ile milliyetçiliğe dair sübjektif faktörleri araştırmak arasında bocalamış ve bu ikilem nasyonolojinin başarısını gölgeleyen bir faktör olmuştur.

Son olarak Polonyalı sosyolog Jerzy Szacki (2004: 3-14), sosyalleşmenin en mükemmel biçimi olarak tanımlanan ulus olgusunu inceleyecek ulus sosyolojisi gibi bir disipline ihtiyaç olduğunu belirtmiş, ancak henüz ulus kavramının tanımı konusunda dahi uzlaşamadığına dikkat çekerek böyle bir disiplinin oluşturulmasındaki zorluğa işaret etmiştir.

## **2. Nasyonolojinin Araştırma Konusuna Etimolojik Bir Bakış**

Nasyonolojinin ana araştırma konusu, Batı dillerinde *nation* olarak geçen kavramdır. Nation, Latince “doğmak, kendiliğinden üretilmek, var olmak” anlamlarına gelen *nasci* fiilinden türemiştir. *Nascimin* isimleşmiş hali olan *natio* ise “aynı aileye mensup olanlar, ırk, halk” anlamlarına gelmektedir (Lewis ve Short, 1879).

Türkçede *nation* sözcüğünün karşılığı olarak *millet* kelimesi kullanılmıştır. “Söz, ifade, mantık” anlamlarındaki *milleden* türediği düşünülen *millet*, İbranice ve Arapçada “bir toplumun ruhen bağlı olduğu ilkeler bütünü” şeklinde anlamlandırılmıştır (Ünal, 1999: 111-113). Bu yönüyle *millet*, toplumun kendisinden ziyade, onun düşünce ve inanış biçimini ifade etmektedir. Örneğin, *Millet-i İbrahim* denildiğinde Hz. İbrahim’in ve ondan sonra gelen peygamberlerin tâbi olduğu inanç sistemi anlaşılmaktadır. Nitekim Osmanlı Devleti de bu tanıma uygun düşecek şekilde gayrimüslimleri “*millet sistemi*” üzerinden örgütlemiştir. Söz konusu sistem, etnisite ve dil aidiyetini değil, din ve mezhep aidiyetini esas almıştır. Mesela Ermeniler, Ermeni milleti olarak değil, Gregoryen, Katolik ve Protestan olmak üzere üç millete ayrılırken Bulgarlar, Sırlar, Ortodoks Arnavut ve Rum-Ortodoks Araplar, Fener Rum-

Ortodoks patrikhanesine tâbi kılınmıştır (Ortaylı, 2002: 216). Bahse konu dönemde henüz etnik kimliklerin oluşmadığını belirtmek gerekir. Milletın millet-i İbrahim örneğinde olduğu gibi bir liderlik ve onun ortaya koyduğu inanç ilkeleri etrafında toplanmayı ifade etmesi, Arapça kökenli millet ile Batı dillerindeki *nation*ın birbirini tamamen dışlamadığını göstermektedir. Kişinin mensup olduğu millete bağlılığını diğer bütün bağlılıkların üzerinde görmesi nedeniyle modern milliyetçiliğin bir çeşit din olarak değerlendirilebilecek boyutlara varması (Hayes, 1977; Stevens, 1997) da yine millet ile *nation* arasında bağlantı kurmaya imkân veren faktörlerdendir.

*Nation* ile irtibatlı bir başka kavram, ümmettir. Aynı dine inanan ve benzer hayat tarzına sahip olan insanların oluşturduğu topluluğu ifade eden ümmet, esasen anne anlamındaki *ümm* kelimesinden türemiş olması itibarıyla, etimolojik olarak bir şeyin varlığına ve ıslahına kaynaklık eden kök veya köken anlamındadır (Bulut, 2012: 308-309) ki bu da “doğmak, var olmak” anlamındaki *nasci* ile benzeşmektedir. Bu nedenle Batı dillerindeki *nation*, modern Arapçada *ümmet* ile karşılanmaktadır. Örneğin, Birleşmiş Milletler’in modern Arapçadaki karşılığı *ümme-i müttehidedir*. Şemseddin Sami’ye göre (2015: 1400) Türkçede millet yanlışlıkla ümmet yerine, ümmet de millet yerine kullanılmaktadır. Sami, ümmeti “bir lisanla mütekellim insanların mecmuu”, yani bir dili konuşan insanların toplamı olarak tanımlamıştır. Fakat ümmet bugün yaygın biçimde “bir peygambere bağlı insanların toplamı” şeklindeki anlaşıldığı için, Şemseddin Sami’nin belirttiği yanlışlığı düzeltmek güçtür.

Türkçede *nation* yerine kullanılan bir diğer ifade kavimdir. Kavmin ilk anlamı erkekler topluluğudur. İkincil ve daha çok kullanılan anlamı ise aralarında dil ve kültür ortaklığı bulunan, boy ve soy bakımından birbirine bağlı insan topluluğudur. Türk lehçelerinde budun olarak da ifade edilen kavim, Osmanlı’nın son dönemleri ile Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde *nation* anlamında kullanılmıştır. Örneğin, Birleşmiş Milletler’in öncülü olan Milletler Cemiyeti, başlangıçta Cemiyet-i Akvam, yani kavimler cemiyeti şeklinde adlandırılmıştır. Bütün bu etimolojik karmaşayı giderebilecek kavram ise ulustur. Ulus, modern *nation* kavramını karşılamak üzere günümüz Türkçesinde kavim ve millet kelimelerinin yerine tercih edilmeye başlanmıştır.

### 3. Ulus Olgusunun Niteliği

Nasyonolojinin başarısı, öncelikle temel araştırma konusu olan ulus olgusunun net biçimde tanımlanmasından geçmektedir. Ulusun yüzlerce tanımına rastlamak mümkünse de en işlevsel tanımlardan birini Anthony Smith yapmıştır. Smith'e (1991: 14) göre ulus, "bir tarihsel toprağı [vatanı] paylaşan, efsaneleri, tarihsel hafızaları, kamusal kültürleri, ekonomileri ve yasal hakları ortak olan insan topluluğudur". Bu tanımda ortaklaşma esas alınmakla birlikte, ulusun sadece ortaklık unsurlarına değil, farklılık unsurlarına da dayandığı bilinmektedir. Söz konusu farklılıklar; etnisite, dil veya din temelinde oluşturulabilir.

Ulusun üyeleri arasındaki ortaklık bilincini ve diğer ulusların üyelerinden farklı oldukları algısını pekiştiren kurum, devlettir. Milliyetin kurumsallaşmış biçimi olan devlet, ulus olgusunu somutlaştırmakta ve ulusların kategorizasyonunu nispeten daha kolay hale getirmektedir. Bu açıdan, kendine ait bir ülkede kendi kendini yönetme iradesi, diğer bir deyişle "teritoryal self-determinasyon inancı", ulusu etnik grup veya halktan ayıran ana unsurlardan biridir (Barrington, 1997: 712-716). Nitekim bugün ulusların çoğu kendi devletine sahiptir, sahip olmayanlar da devletleşmeyi hedeflemektedir. O halde uluslar, "kendine ait bir toprak parçası üzerinde bağımsız bir siyasal birim teşkil ederek kendi içinde azami benzeşme sağlayıp diğer uluslardan mümkün mertebe farklılaşmaya çalışan insan toplulukları" şeklinde tanımlanabilir.

Yukarıdaki tanım, sadece modern uluslar için değil, proto-uluslar için de yararlı bir kavramlaştırma sağlayabilir. Çünkü modern öncesi dönemde emperyal ulusal kimlik yaratma çabalarına rastlanmaktadır. Örneğin Orta Çağ Güney Amerika medeniyetlerinden İnkalar, halkın devlete sadakatini sağlamak için dinî unsurlardan azamî ölçüde yararlanmışlar; farklı etnik grupların tapındığı kutsal objeleri başkente getirerek bir panteon oluşturmuşlardır. Konuşma dili olarak Keçua'nın (Quechua) öğrenilip yaygınlaşmasını sağlayan İnkalar İmparatorluğu, ortak bir tarih bilincinin

oluşturulması konusunda da benzer bir girişimde bulunmuştur. İmparatorluk bünyesine katılan bütün yeni bölgelerin tarihçileri bir araya getirilerek onların geçmişteki öncü şahsiyetleri ve kayda değer başarıları geniş levhalara resmedilmiş; altınla süslenen bu levhalar Güneş Tapınağı'ndaki büyükçe bir salona konulmuş; İmparatorluğun tarih müzesi gibi işleyen bu salonda levhaları yorumlayabilecek uzmanlar görevlendirilmiş; böylece ortak bir emperyal ulus kimliği oluşturulmaya çalışılmıştır (Bayram, 2016: 480-481).

#### **4. Nasyonoloji İçin Alt Dal Önerileri**

Nasyonoloji disiplini, sosyolojiyi örnek alarak, tarihsel nasyonoloji, coğrafi nasyonoloji, bölgesel nasyonoloji, siyasal nasyonoloji, kültürel nasyonoloji, dil nasyonolojisi, din nasyonolojisi, iktisat nasyonolojisi, hukuk nasyonolojisi ve askerî nasyonoloji şeklinde alt dallara ayrılabilir.

Tarihsel nasyonolojide ulus olgusunun tekâmülü açıklanabilir. Ulusları tarihsel olarak üç gruba ayırmak mümkündür: primordiyal (kadim, ilksel) uluslar, pre-modern (modern öncesi, orta çağ bakıyesi) uluslar ve modern (genç, son yüzyılda oluşmuş) uluslar. Çin üzerinden örnekleyebileceğimiz kadim uluslar, aynı coğrafyada uzun bir tarihsel sürekliliğe dayanan ilksel nitelikteki uluslardır. Bu uluslar genellikle daha kolektivist olup sosyal dayanışma düzeyleri yüksektir. İngiltere üzerinden örneklenebilecek olan pre-modern uluslar, çoğunlukla bir imparatorluğu devam ettiren veya bir imparatorluk mirasını devralan uluslardır. Bu uluslar neo-emperyal bir idare anlayışına ve yerleşik bir devlet sistemine sahiptirler. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya gibi yerleşimci uluslar, pre-modern Avrupa uluslarının soyundan geldikleri için kısmen onların özelliklerini yansıtırlar. Gambiya üzerinden örneklenebilecek modern uluslar ise en kalabalık ulus kategorisini oluşturmaktadır. Modern ulusların çoğunluğu imparatorlukların tasfiyesi (deemperyalizasyon) veya sömürgeciliğin sona ermesi (dekolonizasyon) sonucunda kurulmuşlardır. Bu uluslar kurumsallaşma ve toplumsal bütünleşme konusunda nispeten daha zayıf ve kırılabilir bir yapı arz edebilmektedir.

Coğrafi nasyonolojide jeostratejik konum, iklim koşulları ve topoğrafya gibi unsurların ulus oluşumuna etkisi incelenebilir. Herodotos, Platon, Aristoteles, Hipokrates, Montesquieu ve İbn Haldun'un coğrafyanın insan toplumları üzerindeki etkisini ele alan çalışmaları (Karnıbüyük, 2018: 239-262) esas alınarak bu çalışmalardaki tespitler ulus olgusuna uyarlanabilir. Deniz ve nehirlere yakınlığın medeniyet teşekkülüne katkısı bilinmektedir. Bu bakımdan en kadim ve en kalabalık ulusların (Çin, Hint, Mısır) da su kaynakları civarında yoğunlaşması olağandır. Bu bölgelerdeki ulusların tarihsel süreç içerisinde diğer bölgelere oranla daha fazla kozmopolitleştikleri ve rekabete yatkınlık düzeylerinin arttığı iddia edilebilir. Dağlık arazi yapısına sahip olan ulusların (Nepal, Karadağ, Etiyopya) bu yapıdan ötürü daha savaşçı bir karaktere mi sahip oldukları ve bu durumun bağımsızlıklarını muhafaza etmelerine katkıda bulunup bulunmadığı araştırmaya değer bir başka konudur. Son olarak, iklim değişikliği ve küresel ısınma sorunu çoğu ulus tarafından ciddi bir tehdit olarak algılanmazken bu sorundan somut biçimde etkilenen küçük Okyanusya uluslarında (Kiribati, Nauru, Tuvalu) daha yüksek düzeyde bir ulusal farkındalık söz konusu olabilmektedir. Bu da coğrafi nasyonoloji çerçevesinde incelenebilecek hususlardan biridir.

Bölgeye özgü ulus oluşum süreçleri, bölgesel nasyonoloji bağlamında ele alınabilir. Coğrafi açıdan dünyanın mevcut bölgesel ayrımları, ulusların niteliklerini büyük oranda yansıtmaktadır. Örneğin Batı Avrupa ulusları, Güney Avrupa ulusları, Güneydoğu Asya ulusları, Orta Doğu ulusları, Güney Amerika ulusları, Sahraaltı Afrika ulusları kendi aralarında görece benzer coğrafi, tarihsel, siyasal ve kültürel özellikleri paylaşmaktadırlar. Bununla birlikte, her coğrafyanın kendine özgü ulusları olabilmektedir. Örneğin, Güney Amerika anakarasında buldukları halde nüfuslarının çoğunluğu Sahraaltı Afrika ve Hindistan kökenlilerden oluşan Guyana ve Surinam ulusları, Güney Amerika bölgesel bağlamını aşan bir incelemeyi gerektirmektedir. Bu bakımdan Latin Amerika ve Karayip nasyonolojisi ile Sahraaltı Afrika ve Güney Asya nasyonolojileri birbirini destekleyecek biçimde ele alınabilir.



Ulusların siyasal örgütlenme biçimleri ve rejim tercihleri siyasal nasyonoloji çerçevesinde analiz edilebilir. Her ulus hayatta kalma hedefine dayanan bir siyasal kültür geliştirse de ulusların varlıklarını sürdürme yöntemleri birbirinden farklı olabilmektedir. Bunda militarist ve pasifist eğilimlerle birlikte kanıksanan rejim türleri de etkili olmaktadır. Bazı uluslar hayatta kalma hedefine etnokrazi yoluyla ulaşmayı tercih ederken bazıları da teokrasi veya demokrasiyi içselleştirmektedir. Buradan hareketle, rejim türlerine karşı bir ulusal yatkınlık olduğu söylenebilir. Örneğin Çin, Kuzey Kore ve Laos ulusları, otoriter rejimlere karşı ciddi bir kitlesel tepki göstermemektedir. Muhtemelen yüzyıllardır monarşik rejimlerle yönetilmeleri nedeniyle söz konusu uluslarda otoriterliğe yönelik kültürel bir kanıksama oluşmuştur. Güney Afrika uluslarından Botsvana ise minimalist düzeyde de olsa demokratik bir sistem oluşturmuştur, çünkü Botsvana toplumu iki yüzyıl önce de kgotla gibi demokratik kurumlara sahipti (Bayram, 2014). Ulusları reelpolitikten uzaklaştıran tarihsel travmalar (örn. Ermeni meselesi) ise, siyasal psikoloji ile bağlantılı bir psiko-nasyonolojik analiz çerçevesi içinde değerlendirilebilir.

Kültürel nasyonoloji, ulusal kültür kavramından hareketle ulusları diğerlerinden ayıran kültürel özelliklerin/anlayışların neler olduğunu incelerken, dil nasyonolojisi de dil ile ulus oluşumu arasındaki ilişkiyi ele alabilir. Zira ulus-devletleşme sürecinde folk kültürlerin yüksek bir kültüre dönüştürülmesi için dil gibi nesnel unsurlardan yararlanılması gerekmiştir. Kelt ve İbranî örneklerinde olduğu gibi zamanla etkisini kaybetmiş durumda olsa bile, standartlaşmış bir yazılı yerel dilin oluşturulması, ulusun nihai hedefi olan benzeşmenin/homojenleşmenin sağlanması açısından son derece önemlidir. Bu doğrultuda, Avrupa'da on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısından itibaren halk dilleriyle ilgili filolojik çalışmaların hız kazanması, matbaa kapitalizmi ile bağlantılı olarak Latineden başka birçok edebiyat ve yayın dilinin ortaya çıkması, modern ulusların inşasında önemli bir rol oynamıştır. Etnik olarak heterojen yapısıyla dikkat çeken Balkan yarımadası, dilin ulus inşasındaki rolü açısından örneklem olarak kullanılabilir. Bölgede Panslavist ve Yugoslavist düşüncelerin etkili olduğu dönemlerde dil unsuru, farklı bölgesel kimlikleri aynı çatı altında

toplayacak bir araç olarak tasarlanırken Nazist-Faşist rejimlerin yükseldiği dönemde ve Yugoslavya'nın dağılmasını takip eden süreçte bölgesel kimlikleri farklılaştırmaya yönelik bir siyasî araca dönüşmüştür. Söz konusu dönüşüme paralel olarak, aynı dilin lehçelerini konuşan, birbirini yüzde doksan oranında anlayabilen ama farklı kimlikler kurgulayan ulus-devletler ortaya çıkmıştır (Bayram, 2015: 39-67).

Din nasyonolojisi çerçevesinde incelenmesi mümkün olan din ile ulus inşası arasındaki ilişki; İsrail, İran, Myanmar gibi din olgusunu siyasal düzeyde fazlaca önemseyen ve/veya araçsallaştıran uluslar üzerinden analiz edilebilir. Dil nasyonolojisi ile din nasyonolojisi arasındaki bağlantı, yine Balkanlar üzerinden örneklenebilir. Çünkü Balkanlar'daki keskin dil ayrışması, bölgenin üç farklı dinî yönelim (Katolik Hıristiyanlık, Ortodoks Hıristiyanlık, İslam) arasında kalmış olmasıyla yakından ilgilidir. Bugün, birbirlerinin dillerini yüzde doksan oranında anlayabilen bir Katolik Hırvat ulusu, Ortodoks Sırp ulusu ve Müslüman Boşnak ulusu vardır. Güney Slav halklarından Sırlar ve Bulgarlar, Doğu Ortodoks Kilisesi'nin etkisiyle Kiril alfabesini kullanırken kendilerini Avrupa kültür sahasıyla özdeşleştiren Sloven ve Hırvatlar, Roma Katolik Kilisesi'nin etkisiyle Latin alfabesini tercih etmiştir (Bayram, 2015: 41-42). Dolayısıyla Balkanlar gibi iç içe geçmiş özelliklere sahip bölgeler üzerinden bir dil ve din nasyonolojisi alanı oluşturmak mümkündür.

İktisat nasyonolojisinde ulusların ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkların nasıl oluştuğu ve bunun ulusal kültürle bağlantılı olup olmadığı araştırılırken, hukuk nasyonolojisinde ulusların tarihsel süreçte geliştirdikleri/ benimsedikleri yasa ve normların bugüne nasıl aktarıldığı ve hukukun üstünlüğü ilkesine bağlılığın uluslararası neden farklılaştığı incelenebilir. Askerî nasyonolojide ise “asker millet” gibi tanımlamalar üzerinden ordu-ulus bütünleşmesinin tarihsel temelleri ile savaşları/askerî harcamaları hangi ulusun ne oranda kabul ve reddettiği vb. konular ele alınabilir.

## Sonuç

Ulusların ortaya çıkmasına, büyümesine ve dağılmasına etki eden çok sayıda objektif ve sübjektif faktör bulunabilir. Kendine özgülüklerin fazlalığı, doğal olarak sınırlı bir kategorizasyona imkân vermektedir. Bu sınırlılıklara rağmen, neyin nasıl araştırılacağı ortaya konulduğu takdirde nasyonolojiyi ontolojik, epistemolojik ve metodolojik bir temele oturtmak mümkündür. Söz konusu imkân, ilk olarak ulus hakkındaki mevcut literatürün tasnif, tahlil ve tenkidinden geçmektedir.

Her yeni bilim dalı, kendisinden önce ortaya konmuş olan ve herhangi bir yönüyle kendisini ilgilendiren çalışmalardan istifade etmek zorundadır. Dolayısıyla nasyonoloji disiplininin de sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler gibi ulus öznesiyle ilişkili bilim dallarından yararlanması son derece doğal ve elzemdir. Ancak nasyonoloji bu süreçte kendisine ait bir terminoloji geliştiremediği müddetçe özgün bir kimlik kazanamayıp melez bir disiplin haline gelir.

Alanın temel araştırma birimi ulus olduğuna göre, öncelikle primordiyalist bir yaklaşımla ulus olgusunun varoluşsal temelleri ve coğrafî, tarihî, siyasî, kültürel, dilsel, dinsel vb. unsurları incelenerek buradan bir ulus tipolojisi elde edilebilir. Bunun için her bir kategorizasyon ölçütü ayrı ayrı ele alınmalı; ulus olgusunun siyaset, ekonomi, hukuk, ordu vb. gibi unsurlarla ilişkisi ortaya konmalı ve bu analizler, vaka incelemeleriyle desteklenmelidir. Vaka incelemeleri kapsamında, daha önce oryantalist çalışmaların gölgesinde yürütülen Türkoloji, Araboloji, İnanoloji, Hindoloji, Hungaroloji, Sinoloji gibi çalışma alanları da daha geniş ve objektif bir nasyonolojik çerçeveye dâhil edilebilir. Bu doğrultuda nasyonolojinin muhtemel faydası, ulusla ilgili bugüne kadar yapılmış çalışmalarını yeni bir analiz çerçevesi dâhilinde bir araya getirmek ve toplum odaklı sosyolojiye benzer şekilde ulus odaklı bir sistematik çalışma alanı oluşturmaktır.

## Kaynakça

- Barrington, L. W. (1997). Nation and nationalism: the misuse of key concepts in political Science. *Political Science and Politics*. 30(4), 712-716.
- Bayram, M. (2014). Afrika genelinde istisnai bir devlet: Botsvana. *ADAM Akademi*. 4(1), 74-88.
- Bayram, M (2015). Hırvat milliyetçiliğinde dil unsurunun rolü. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 11(43), 39-67.
- Bayram, M. (2016). İnka devlet teşkilatı ve Pax Incaica'nın temelleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9(42), 477-482.
- Boczkowski, H. O. (1936). *Grundlagen des Nationalproblems: Einführung in die Natiologie*. Prag: S. Goldelman.
- Boczkowski, H. O. (1915). *Ukrajina a ukrajinská otázka: s přehlednou národopisnou mapou ukrajiny*. Prag: Svazu pro osvobození ukrajiny.
- Bulut, H. İ. (2012). Ümmet. *İslam Ansiklopedisi*. C. 42, İstanbul: TDV.
- de Tracy, A. L. C. D. (1801-25). *Elemens d'ideologie*. 4 vol. Paris: J. Pinard.
- Gat, A. & Yakobson, A. (2019). *Uluslar: siyasi etnisite ve milliyetçiliğin uzun tarihi ve derin kökleri*. İstanbul: Bilge.
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve ulusçuluk*. Çev. Büşra Ersanlı Behar ve Günay Göksu Özdoğan. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hayes, C. J. H. (1977). *Nationalism: a religion*. New York: Macmillan.
- Matkowski, J. (2016). Polak, który budował świadomość narodową Ukraińców. *Frona*.
- Meisler, Y. (1992). Nationology in retrospect. *History of European Ideas*. 14(5), 629-645.
- Ortaylı, İ. (2002). Osmanlı imparatorluğu'nda millet sistemi. *Türkler*. Ankara: Yeni Türkiye.
- Sami, Ş. (2015). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Nadir Eserler.
- Stevens, D. (1997). Nationalism as religion. *Studies: An Irish Quarterly Review*. 86(343), 248-258.
- Szacki, J. (2004). Is there such a thing as the sociology of nations?. *Polish Sociological Review*, 145, 3-14.
- Şentürk, R. (2005). Millet. *İslam Ansiklopedisi*. C. 30, İstanbul: TDV.